

SLOVENSKÁ GENEALOGICKO-HERALDICKÁ SPOLOČNOSŤ

člen Medzinárodnej konfederácie genealogických a heraldických spoločností
www.genealogy-heraldry.sk

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť (zal. 1991 v Martine) podporuje záujemcov o genealógiu, heraldiku a príbuzné disciplíny, osobitne tých, ktorí skúmajú pôvod a príbuzenské vzťahy slovacikálnych rodín a osobností.

Za týmto účelom poskytuje konzultácie, organizuje vedecké a vzdelávacie podujatia, vydáva periodikum Genealogicko-heraldický hlas a ďalšie publikácie, pripravuje rôzne výskumno-zberateľské akcie, buduje vlastnú knižnicu a archív.

ČLENSTVO

Spoločnosť je otvorená pre domácich i zahraničných členov. Členstvo (individuálne alebo kolektívne) vzniká po zaregistrovaní vyplnenej prihlášky a zaplatení členského príspevku na príslušný kalendárny rok

ČLENSKÉ PRÍSPEVKY

Slovensko:

EUR 7,00/rok

EUR 5,00/rok pre študentov a dôchodcov

Česká republika:

EUR 9,00/rok

Pokiaľ je to možné, príspevky poukazujú priamo na účet SGHS

KONTAKT

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť
Nám. J. C. Hronského 1, 036 01 Martin
Telefón: 043/245 14 59
E-mail: genealogy@snk.sk

BANKOVÉ SPOJENIE

Názov prijemcu: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť
Adresa: J. C. Hronského 1, 036 01 Martin
Číslo účtu: 17237362/0200
IBAN: SK6302000000000017237362
BIC (swiftový kód): SUBASKBX
Názov banky: Všeobecná úverová banka, a. s.
Adresa banky: M. R. Štefánika 2, 036 01 Martin

GENEALOGICKO-HERALDICKÝ HLAS

Časopis Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti a Slovenskej národnej knižnice – Národného biografického ústavu. Vychádza 2-krát do roka. Predplatné zahrnuté v členskom príspevku.

Ročník 23/2013, číslo 1 – 2.

Zostavovateľ a zodpovedný redaktor:

Mgr. Milan Šišmiš

Redakčná rada:

PhDr. Peter Keresteš, PhD.

Doc. PhDr. Vladimír Rábik, PhD.

PhDr. Radoslav Ragač, PhD.

Technická spolupráca:

Ivan Bílý

Príspevky v tomto čísle posúdili členovia redakčnej rady a ďalší odborní spolupracovníci.

© Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, Martin 2014

ISSN 1335-0137

**ĎAKUJEME
ZA 2 %
Z VAŠEJ DANE**

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť

Sídlo: Nám. J. C. Hronského 1.
036 01 Martin
IČO: 14225875
Právna forma:
Občianske združenie
podľa zákona č. 83/1990 Zb.

Informácie a formuláre:
<http://www.genealogy-heraldry.sk/slo/podpora.html>

OBSAH

ŠTÚDIE

- Marina Čarnogurská
Príbeh čínskeho cisárskeho rodu Ču, dynastie Ming 3
- Ján Žilák
Predkovia a príbuzní Michala Miloslava Bakulíniho 20
- Miroslav Glejtek
Pečate nižšieho duchovenstva (farárov) v 18. a 19. storočí ako prameň heraldiky a kresťanskej ikonografie 34
- Igor Graus
Pramene faleristiky a možnosti ich využitia v genealogickom, heraldickom a archontologickom bádani 44

SÚŤAŽ

- Šarlota Drahošová – Peter Keresteš
Súťaž Najlepšie genealogické práce 58

SKÚSENOSTI

- Jozef Novák
Pár slov o tvorbe 71

SÚČASNÁ HERALDIKA

- Tomáš Balhárek
Erby dekanátu Turčianske Teplice a jeho farností 74

ANOTÁCIE – GLOSÝ

- 83

KRONIKA

- 91

ROZHĽADY

- 95

FROM THE CONTENTS

- 99

PEČATE NIŽŠIEHO DUCHOVENSTVA (FARÁROV) V 18. A 19. STOROČÍ AKO PRAMEŇ HERALDIKY A KREŠŤANSKEJ IKONOGRAFIE

Miroslav Glejtek¹

Pri pohľade na cirkevné pečate vybaví sa nám celý rad otázok a tém, ktoré boli doposiaľ viac či menej prebádané a predstavené v odbornej literatúre. Z hľadiska záujmu a dôkladnosti spracovania v uhorskej historiografii doterajší autori venovali pozornosť prevažne stredovekým sfragistickým prameňom. V personálnej sfragistike spracovali predovšetkým pontifikálne (veľké) pečate najvýznamnejších cirkevných predstaviteľov – arcibiskupov a biskupov. Nepomerne menší priestor bol venovaný novovekým pečatiam. Viacerí maďarskí autori 2. polovice 19. a 1. polovice 20. storočia sa zaoberali takmer výlučne pečatami najvyšších cirkevných predstaviteľov, no len v súvislosti s ich využitím v genealógii a heraldike.² Práce, ktoré by mapovali ďalšie skupiny osobných pečatí – pečatí hierarchicky nižšie postavených cirkevných predstaviteľov ako boli dekáni, farári či kapláni, sú ešte zriedkavejšie. Na nasledujúcich stranách sa preto pokúsime v krátkosti predstaviť jednu z takýchto zabudnutých skupín cirkevných pečatí, pečate používané najväčšou skupinou novovekých katolíckych klerikov – bežnými farármi.

Vývoj v staršom období

Ak sa aspoň nakrátko zastavíme pri staršom, stredovekom vývoji farárskych pečatí, v tomto období sme konfrontovaní s veľmi torzovito zachovaným materiálom. Z niekoľkých artefaktov, ktoré máme k dispozícii, vyplýva, že základným námetom stredovekých pečatí boli hagiografické výjavy, resp. prvky kresťanskej ikonografie. Príslušný klerik vo svojej špicato-oválnej, resp. zriedkavejšie okruhlejšej pečati si najčastejšie nechal zobraziť patrocínium kostola, v ktorom pôsobil.³

Skladba farárskych pečatí sa postupne začala meniť v 15. a najmä 16. storočí. Hoci priamo o pečatiah farárov nemáme dostatok údajov, medzi klerikmi na všetkých stupňoch cirkevnej hierarchie sa postupne začali ujiť pečate erbové.⁴

¹ Príspevok posúdili Doc. PhDr. Vladimír Rábik, PhD. (Trnavská univerzita, Trnava) a PhDr. Ladislav Vrtel (Odbor archívov MV SR, Bratislava).

² Spomenúť možno aspoň práce: VÉGH, Gyula. Jegyzetek a magyarországi püspökök címereihöz (Másoodik, befejező közlemény). In: *Turul*, 1935, roč. 53, č. 3 – 4, s. 66 – 70. Ten istý: Egyházi méltóság jelvényei magyarországi főpapak címereiben. In: *Turul*, 1936, roč. 54, č. 1 – 2, s. 30 – 32.

³ Viacero príkladov pozri: GLEJTEK, Miroslav. Náčrt vývoja ikonografickej skladby pečatí nižších klerikov v Uhorsku. In: *Criepky z dejín Slovenska. Zborník referátov z konferencie pri príležitosti 70. narodenin doc. PhDr. Idu Zubáckej*, CSc. Nitra 2011, s. 50 – 56.

⁴ Blížšie GLEJTEK, Miroslav. Vývoj erbov vyšších cirkevných hodnostárov na Slovensku do konca stredoveku. In: DRAHOŠOVÁ, Šarlota et al. *Kontinuita a diskontinuita genealógie a heraldiky*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2010, s. 55 – 68.

S nástupom novoveku išlo až na výnimky výlučne o erbové pečate.⁵

Zo začiatku 17. storočia máme o farárskych pečatiah tiež len torzovité poznatky. Zlom však nastal koncom 17. a najmä v 18. storočí, kedy aj v tomto prostredí došlo k ich masívnemu rozšíreniu. Farárska pečať sa stala štandardnou súčasťou farskej písomnej agendy. Môžeme sa s ňou stretnúť na niekoľkých typoch dokumentov.

Pramene

Prvú skupinu predstavujú písomnosti súvisiace so správou farnosti vo vzťahu k dekanátu, resp. biskupskej kúrii. Tu môžeme spomenúť napríklad odpisy matričných hlásení, ktoré boli zasielané na príslušné biskupské úrady a obsahujú pečate farností aj farárov.⁶ Druhá veľká skupinu predstavuje korešpondencia s predstaviteľmi a úradmi svetskej moci na úrovni obce, mesta, župy, ale i najroznejšie úcty, kvitancie, testamenty atď. Asi najväčšiu skupinu však tvoria písomnosti, ktoré vznikli v rámci pastoračnej činnosti. Ide predovšetkým o potvrdenia o sviatosiach, najmä krstoch, birmovkách a sobášoch, vystavované z najrozličnejších dôvodov vo farskej kancelárii.

Hoci farársku pečať je potrebné chápať ako integrálnu súčasť dokumentu, pre túto chvíľu zabudneme na jej význam z diplomatického hľadiska a budeme sa venovať predovšetkým heraldickým a ikonografickým otázkam. Vzhľadom na absenciu predprac k sledovanej problematike, nie je na tomto mieste možné formulovať vyčerpávajúce závery. Snahou predloženého príspevku je však na základe doposiaľ preskúmaných materiálov predstaviť aspoň základné typy farárskych pečatí, s ktorými sme sa stretli v sledovanom období a ktoré ilustrujú pestrosť a využiteľnosť týchto novovekých sfragistických prameňov.

Typy farárskych pečatí

Pečate farárov v novoveku možno podľa ikonografickej skladby pečatného poľa rozdeliť do troch základných skupín: na pečate heraldické, neheraldické (s hagiografickými scénami, náboženskými symbolmi) a pečate kombinovaného typu (obsahujú hagiografickú aj heraldickú zložku). Najväčšiu skupinu tvoria heraldické pečate – pečate vyplnené erbom. Z formálneho hľadiska ich možno rozdeliť na: pečate tvorené úplným šľachtickým erbom (obsahujú štít, prikrývadlá, prilbu, korunku, klenot), pečate tvorené zjednodušenou podobou erbu (obsahujú len štít, resp. časť štítu s korunkou), pečate tvorené štítom (kartušu), doplnené o hodnostný

⁵ Takúto výnimku predstavujú predovšetkým pečate kapitulných (generálnych) vikárov. Blížšie GLEJTEK, Miroslav. Sv. Vojtech v ikonografickej skladbe cirkevnej pečate v Ostrihomskej arcidiecéze. In: NEMEŠ, Jaroslav – KOŽIAR, Rastislav et al. *Svätý Vojtech – svätec, doba a kult*. Bratislava 2011, s. 154 – 158.

⁶ Na význam tohto prameňa pre sfragistiku upozornil ĐURČO, Marek. Patrocíniá kostolov v Nitrianskej diecéze do konca 18. storočia ako prejav miestnej úcty. In: *Ružomberský historický zborník II*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2008, s. 97 – 98.

klobúk, a erbové znamenia v pečatnom poli bez štítu. Samotné erbové figúry môžu mať profánný alebo náboženský charakter.

Heraldické pečate so svetskými motívmi

Veľkú skupinu tvoria pečate obsahujúce úplné šľachtické erby, ktoré sú však oproti typickému rodovému erbú určitým spôsobom modifikované. Takýmto prípadom je pečať farára *Andreja Banóa* (obr. 1).⁷ Jeho erb je tvorený päťhranným štítom, v ktorom sa nachádza otvorená turnajová prilba a na nej položená koruna, z ktorej vyrastá postava, pravdepodobne žena so žezlom v ruke. Po stranách sa jej dotýkajú dva levy. Na štíte sa nachádza prilba a koruna, z ktorej vyrastá postava rovnaká ako v štíte. Z prilby po stranách splyávajú prikrývadlá. Odlišný typ rodového erbú publikoval J. Siebmacher. V jeho variante postava v štíte nevyrastá z koruny na prilbe, ale stojí na pažiti a nad jej hlavou držia korunu levy.⁸

Mierne modifikovaný erb oproti rodovému používal vo svojej pečati aj *František Sádecký* (obr. 2). V oválnom štíte zobrazuje korunu, na ktorej je položené rameno držiace šablú. Klenotom sú figúry zo štítu. Oproti rodovému erbú už však v jeho pečati na šablí nie je nastoknutá hlava Turka.⁹ Táto zmena bola zrejme spôsobená klerickým statusom majiteľa, v prípade ktorého takýto výjav nebol vhodný.¹⁰

Pravdepodobne rovnaké pohnútky viedli aj k úpravám rodového erbú dekana a farára *Antona Horvátha*.¹¹ V štíte jeho erbú je umiestnený doprava smerujúci gryf so šablou v ruke. Na rozdiel od rodového erbú gryf nemá pod šablou odtúť hlavu Turka.¹² Na mieste klenotu sa nachádza gryf zo štítu. V oboch prípadoch je štít doplnený o všetky súčasti šľachtického erbú.

Aj predstaviteľ známeho šľachtického rodu, farár a dekan *Ján Domanický*, mierne modifikoval svoj rodový erb (obr. 3).¹³ Jeho základ tvorí oválny štít, v ktorom je umiestnený pelikán krmiaci mláďatá. V rodovom erbe sa na mieste klenotu nachádza pár orlích krídel a medzi nimi slnko.¹⁴ Majiteľ nami spomínanej pečate však zdublikoval kresťanský symbol zo štítu aj v klenote.

⁷ Pečať z polovice 18. storočia je uložená v Rímskokatolíckom arcibiskupskom archíve v Trnave (ďalej AAT), fond Acta Veteris Archivi (ďalej AVA), krabica (ďalej kr.) 30.

⁸ SIEBMACHER, Johann – CSERGHEÓ, Géza. *Wappenbuch des Adels von Ungarn sammt den Nebenländern des St. Stephans Krone*. Nürnberg 1885 – 1892 (CD verzina, Arcanum Adatbázis), heslo Bánó I. v. Lucska u. Kükemező.

⁹ Rodový erb publikuje SIEBMACHER – CSERGHEÓ, ref. 8, heslo Szádeczky v. Szádecscen.

¹⁰ K naturalizmu v uhorskej heraldike NOVÁK, Jozef. Pôvod naturalizmu v uhorskej heraldickej tvorbe. In: *Sborník příspěvků IV. setkání genealogů a heraldiků*. Ostrava 14. – 15. 10. 1989. Ostrava: Klub genealogů a heraldiků při DK Vítkovic, 1992, s. 91 – 93.

¹¹ Pečať z r. 1762 je uložená v Štátnom archíve v Levoči (ďalej ŠAL), fond Súkromný archív Spišskej kapituly (ďalej SASK), kr. 210.

¹² Rodový erb publikuje SIEBMACHER – CSERGHEÓ, ref. 8, heslo Horváth, II. Stansith v. Grádecz. Inú modifikáciu erbú, kde lev drží odtúť hlavu Turka v pravici, uvádza PONGRACZ, Denis et al. *Štátna Bratislavská stolice*. Bratislava: Agentúra LUIGI, 2004, s. 175.

¹³ Pečať z r. 1807 je uložená v ŠAL, SASK, kr. 248.

¹⁴ Rodový erb publikuje SIEBMACHER – CSERGHEÓ, ref. 8, heslo: Domaniczky.

Heraldické pečate s náboženskými motívmi a iniciálami

Druhá veľká skupinu farárskych pečatí predstavujú pečate, v ktorých sa nachádza úplný erb, nie však s profánnymi, ale náboženskými motívmi, často v kombinácii s iniciálami majiteľovho mena. Hovoriť o takomto erbe ako o šľachtickom je však často problematické. V mnohých prípadoch sa vzhľadom na nejasnosť genealogických súvislostí nepodarilo dokázať šľachtický pôvod majiteľov. Je preto veľmi pravdepodobné, že v skutočnosti išlo len o napodobneniny šľachtických erbú.

Ako erbové znamenia kňazi v takýchto prípadoch použili im najbližšie symboly, symboly kresťanské. V nami skúmanom materiáli z 18. storočia sa najčastejšie vyskytoval obraz pelikána krmiaceho svoje mláďatá. Ten predstavuje jeden z najobľúbenejších symbolov Ježiša Krista. Zatiaľ čo pelikán podľa legendy krmil svojou krvou mláďatá, Kristus krmí vlastnou krvou veriacich.¹⁵ V mnohých farárskych pečatiach je pelikán zároveň (logicky) spájaný aj so symbolmi eucharistie. Nezriedka sa v nich stretávame práve s erbami v štíte s pelikánom a v klenote s kalichom s eucharistiou, kľami či monštranciou. Príkladom je erbová pečať *Michala Chmelu*.¹⁶ V erbe *Jána Fabera* sa tiež v oválnom štíte nachádza pelikán krmiaci mláďatá, doplnený v klenote o ďalší typický kresťanský symbol, kotvu.¹⁷ Po formálnej stránke opäť obsahuje všetky prvky šľachtického erbú.

Svojrôznu skupinu predstavujú erbové pečate, kde majiteľ vložil do štítu ozdobné iniciály vlastného mena. Z heraldického hľadiska je potrebné chápať aj takéto erby ako hovoriace, hoci už nie s použitím klasických heraldických figúr, ale priamo písmen poukazujúcich na meno majiteľa.

¹⁵ RULÍŠEK, Hynek. *Slovník křesťanské ikonografie. Postavy, atributy, symboly*. B. m.: Karmášek, 2006, b. s., heslo: pelikán. Podrobne k symbolike pelikána GOLĐYN, Piotr. Pelikán ako symbol Krista v erboch poľských a slovenských miest. In: *Genealogicko-heraldický hlas*, 2004, roč. 14, č. 1, s. 5 – 9.

¹⁶ Pečať z r. 1756 je uložená v AAT, AVA, kr. 31.

¹⁷ Pečať je uložená v AAT, AVA, kr. 31. Kotva je jedným z najstarších kresťanských symbolov. Vyjadruje najmä Ježišov križ, ale i stálosť a vernosť vo viere. Je tiež atribútom viacerých svätcov. Pozri RULÍŠEK, ref. 15, heslo: kotva.

1. Pečať Andreja Banóa

2. Pečať Františka Sádeckého

3. Pečať Jána Domanického

4. Pečať Petra Dávida

5. Pečať Mikuláša Modera

6. Pečať Adama Končeka

Typickou ukážkou je erb archidiakona a farára *Petra Dávida* (obr. 4).¹⁸ V oválnom štíte tohto erbu sa nachádzajú prepletené ozdobné iniciály jeho mena: P – D. Na mieste klenotu v strede je umiestnený kalich a nad ním hostia, z ktorej do strán vystupuje svaťožiar. Po stranách kalicha sú umiestnené vpravo tri klasy a vľavo vinič. V tomto prípade ide o jeden z pekných príkladov prepojenia symboliky (iniciál) majiteľa erbu s významnými kresťanskými motívmi eucharistie.

So zázornením eucharistie sa stretávame aj v erbe *Juraja Cimela*.¹⁹ V tomto prípade je v oválnom erbovom štíte zobrazený kalich a nad ním hostia. Klenotom je holubica držiaca v zobáku veniec. Iný symbol eucharistie zobrazil vo svojom erbe *Juraj Samely*.²⁰ Ide o doprava otočeného vtáka, držiaceho v zobáku stravec hrozna, a napravo tri klasy. Motív dopĺňa na mieste klenotu pelikán krmiaci svoje mláďatá.

K pomerne častým symbolom v pečatiach (erboch) farárov možno zaradiť aj knihu, symbolizujúcu Bibliu, resp. v širšom pohľade aj vzdelenie. Vidno ju napríklad v pečati *Mikuláša Modera* (obr. 5).²¹ V štíte je otvorená kniha, doplnená o klenot v podobe jednoduchého latinského kríža. V prípade *Jozefa Fábriho* knihu v štíte dopĺňajú dva skrížené kľúče, symbol Rímskej cirkvi a sv. Petra.²² Klenotom je rameno držiace v ruke predmet pripomínajúci brko na písanie.

V niektorých prípadoch sa stretávame aj s pomerne svojráznymi kombináciami rôznych symbolov. Napríklad v erbe (na pečati) *Adama Končeka* sa nachádza kotva, ktorej pozdĺžne rameno vytvára zároveň kríž s korpusom Krista (obr. 6). Pri dolnom konci kríža je umiestnené srdce. Štít dopĺňa klenot v podobe pelikána krmiaceho mláďatá.²³

Popri pelikánovi možno za ďalší populárny a hojne rozšírený symbol považovať tri ruže na stopkách. Tie

našli uplatnenie v erboch a pečatiach mnohých klerikov sledovaného obdobia. Presne určiť symboliku týchto prvkov je však problematické. Možno vychádzať z toho, že ruža je symbolom Panny Márie (*Rosa Mystica*), resp. tri ruže symbolom Najsvätejšej Trojice. Ich význam ako vyslovene kresťanského symbolu však nemožno preceňovať. Na základe množstva zachovaných prameňov vieme, že v sledovanom období boli tri ruže (ako erbové figúry) veľmi obľúbené aj v šľachtickej a meštianskej heraldike a mohlo teda ísť tiež o populárny symbol vychádzajúci viac z dobovej módy ako kresťanskej symboliky.²⁴ Príkladom využitia tohto symbolu je erb, ktorý používal *Pavol Mačunda* (obr. 7).²⁵ V štíte sa nachádza koruna, z ktorej vyrastajú tri ruže. V klenote sú tri klasy. Ostatné súčasti erbu pripomínajú šľachtický erb.

Heraldicky „uvoľnené“ pečate

Doposiaľ sme popisovali erby, ktoré po formálnej stránke zodpovedali úplným šľachtickým erboch. V skutočnosti sa však medzi kňazmi rozšírilo viacero rôznych schém stvárnenia erbu, ktorý sa podobal na úplný šľachtický erb, ale neobsahoval všetky jeho súčasti. V takýchto prípadoch išlo o prejavy nerešpektovania heraldických konvencií, s akými sa v tomto (úpadkovom) období heraldiky môžeme stretnúť aj v šľachtických či komunálnych erboch.

Typickou ukážkou je erbová pečať *Gašpara Benčáka* (obr. 8).²⁶ Erb v nej tvorí štít s doprava otočeným Baránkom Božím (*Agnus Dei*) so zástavou.²⁷ Na hornom okraji štítu je kalich a nad ním otvorená listová koruna. Z priestoru medzi kalichom a korunou splyvajú po stranách prikrývadlá.

V pečati *Jozefa Sološaniho* sa v okrúhлом štíte nachádzajú prepletené iniciály jeho mena: J – S.²⁸ Na mieste klenotu je Baránok Boží, stojaci na knihe so siedmimi

7. Pečať Pavla Mačundu

8. Pečať Gašpara Benčáka

¹⁸ Pečať z r. 1809 je uložená v SA Nitra (ďalej ŠAN), fond Františkáni v Nitre (ďalej FN), kr. 10.

¹⁹ Pečať z r. 1753 je uložená v AAT, AVA, kr. 31.

²⁰ Pečať z r. 1761 je uložená v AAT, AVA, kr. 30.

²¹ Pečať z r. 1777 je uložená v Arcibiskupskom archíve v Košiciach (ďalej AAK), Oddelenie farnosti, Prešov-mesto.

²² Pečať z r. 1773 je uložená v AAT, AVA, kr. 31.

²³ Pečať z r. 1765 je uložená v AAT, AVA, kr. 31.

²⁴ Na to, ako v národnej, a teda aj v uhorskej heraldike môžu v určitom období prevládať špecifické módné prvky, ktoré svojim rozšírením a popularitou nezriedka prechádzajú až do uniformity, veľmi pekne poukázal NOVÁK, ref. 10, s. 91.

²⁵ Pečať z r. 1756 je uložená v AAT, AVA, kr. 30.

²⁶ Pečať z r. 1765 je uložená v AAT, AVA, kr. 31.

²⁷ Baránok Boží ako hlavný atribút sv. Jána Krstiteľa, ale i dôležitý atribút umučeneného a zmŕtvychvstaneho Krista, má pôvod vo výroku sv. Jána Evanjelistu: „*Hľa Baránok Boží, ktorý sníma hriechy sveta*“, ktorý povedal na adresu Ježiša Krista. Porovnaj *Biblia. Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2012, Nový zákon, Jn 1, 29; ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 93.

²⁸ Pečať z r. 1811 je uložená v ŠAL, SASK, kr. 248.

9. Pečať Stefana Morgaia

10. Pečať Jozefa Černáka

pečaťami.²⁹ Tento erb neobsahuje príľbu s korunkou, ale tiež len prikrývadlá splyývajúce spod klenotu.

Rozsiahlu skupinu tvoria erby, ktoré sú v pečatniach znázornené v podobe kartuše prevýšenej hodnostnou korunou. Takúto pečať vlastnil *František Trenčan*.³⁰ V kartuši sa nachádza doprava otočený pelikán krmiaci mláďatá.

Podobnú pečať používal aj *Štefan Morgai* (obr. 9).³¹ Jeho erbová kartuša je zaujímavá i z pohľadu ikonografie. Nachádza sa v nej krokva, ktorá rozdeľuje štít na tri časti. V každej je zobrazená jedna mušľa, atribút sv. Jakuba Staršieho, apoštola. Dolná časť je doplnená o hviezdičku a iniciály I – N. Ich význam sa však nateraz nepodarilo objasniť.

V niekoľkých prípadoch kartuš s korunkou doplnil kňazský klobúk so strapcami. Napríklad *Jozef Černák* používal štvrtrenú erbovú kartušu (obr. 10).³² v 1. a 4. poli s hviezdou, v 2. a 3. poli s kotvou. Na kartuši je položená grófska korunka a všetko je prevýšené kňazským klobúkom so šiestimi strapcami na každej strane. Dôvod zobrazenia hodnostného klobúka týmto klerikom sa doposiaľ nepodarilo objasniť. V 18. storočí bolo používanie tejto mimoštítovnej súčasti erbu v Uhorsku rozšírené predovšetkým medzi najvyššími cirkevnými hierarchiami – arcibiskupmi, biskupmi³³ a následne aj medzi prepoštními a opátmi.³⁴ V prípade bežného farára mohlo ísť o vyjadrenie hodnosti titulárneho opáča či prepošta, alebo – čo je pravdepodobnejšie – apoštolského protonotára.

V podstate najjednoduchšiu podobu erbu sme zaznamenali u *Michala Martinického* (obr. 11).³⁵ Erb v pečati je tvorený oválom s ozdobnými iniciálami majiteľa: M – M.

²⁹ K súvislosti medzi Baránkom a knihou so siedmimi pečatami pozri *Biblia*, ref. 27, Nový zákon, Zjv 6, 1 – 17; 8, 1 – 5.

³⁰ Pečať z r. 1757 je uložená v AAT, AVA, kr. 30.

³¹ Pečať z r. 1760 je uložená v AAT, AVA, kr. 30.

³² Pečať z r. 1756 je uložená v AAT, AVA, kr. 31.

³³ Blížšie GLEJTEK, Miroslav. Typológia a ikonografia arcibiskupských pečatí v Ostrihomskej arcidiecéze v 16. – 18. storočí (Sonda za demografikou). In: *Verba Theologica*, 2009, roč. 8, č. 2, s. 87 – 95.

³⁴ Blížšie GLEJTEK, Miroslav. Pečate spišských prepoštov od polovice 15. storočia do roku 1776. In: HROMJÁK, Luboslav (ed.). *Studia theologica Scepusiensia III: z dejín Spišského prepoštvstva. Zborník z medzinárodnej konferencie pri príležitosti 800. výročia prvej známej písomnej zmienky o Spišskom prepoštvstve*. Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2010, s. 251 – 271 + obr. príloha XXVII – XXXVIII. Príklady erbov členov Ostrihomskej kapituly publikuje: JANKOVIČ, Ľubomír. *Exlibris a supralibros na Slovensku v 16. – 19. storočí*. Martin: Matica slovenská, 2004.

³⁵ Pečať z r. 1821 je uložená v ŠAL, SASK, kr. 248.

Nad všetkým sa nachádza kňazský klobúk s dvoma strapcami po stranách. Ide o výnimočný prípad jeho zobrazenia v takejto jednoduchjej podobe, so štyrmi strapcami. Nie je vylúčené, že klerik ho použil len z pozície radového farára.

Zvláštnu skupinu erbov tvoria kompozície tvorené oválmi, doplnenými o ďalšie, najčastejšie hagiografické symboly. Typickou ukážkou je pečať *Jozefa Toska* (obr. 12).³⁶ Stretávame sa tu s dvoma oválmi. V pravom sa nachádzajú ozdobné iniciály jeho mena (J – T), v ľavom pelikán krmiaci mláďatá, doplnený o hviezdu a ruku držiacu brko. Ovály sú obkolesené rastlinnou reťazou. Nad nimi v strede sa nachádza vták, pravdepodobne orol či pelikán(?).

Podobnú kompozíciu má aj erb *Jána Drejkoviča*.³⁷ V pravom ovále sa nachádza kalich s hostiou. Ľavý ovál vypĺňa Baránok Boží. Nad oválmi v strede je umiestnená hodnostná korunka.

Pečate s alegorickými výjavmi

Rozsiahlu skupinu farárskych pečatí tvoria aj pečate zobrazujúce nie erb, ale alegorický výjav. Obzvlášť veľkej popularite sa tešili zobrazenia náhrobných kameňov spolu s vyobrazením medailónu s iniciálami majiteľa, nezriedka doplnené aj o rôzne bájne bytosti, strážcov a podoben. Za celé spektrum možno spomenúť pečať *Jána Kadlubjaka*, na ktorého pečati vidno náhrobný kameň, doplnený o ovál s iniciálami J – K (obr. 13).³⁸ Podobný ovál s vlastnými iniciálami zobrazil vo svojej pečati aj *Jozef Marcinko* (obr. 14).³⁹ Tu ho však sprevádza orol držiaci v zobáku veniec a pyramída. V prípade *Jána Polakoviča* je strážcom vojak (obr. 15).⁴⁰ Tieto výjavy boli obľúbené na celom Slovensku a nejde teda len o nejaký lokálny manierizmus.

Dobový vkus sa nezriedka prejavil aj v najrôznejších „erbových“ doplnkoch. Ako kuriózný príklad, pre-

11. Pečať Michala Martinického

12. Pečať Jozefa Toska

13. Pečať Jána Kadlubjaka

³⁶ Pečať z r. 1827 je uložená v ŠAN, fond Rímskokatolícky dekanský úrad v Mojmirovciach, kr. 3.

³⁷ Pečať je uložená v AAT, AVA, kr. 30.

³⁸ Pečať z r. 1824 je uložená v AAK, fond Seminár, Baptismales.

³⁹ Pečať z r. 1829 je uložená v ŠAL, SASK, kr. 180.

⁴⁰ Pečať z r. 1809 je uložená v ŠAN, FN, kr. 10.

14. Pečať Jozefa Marcinku

15. Pečať Jána Polakoviča

16. Pečať Jána Palkoviča

zrádzajúci svojrázny vkus majiteľa, môžeme uviesť pečať Jána Palkoviča (obr. 16).⁴¹ Zobrazuje perlovcový oval s iniciálami J – P a nad ním veľkú mašlu.

Takýchto a podobných dekoratívnych prvkov sa v pečatiach klerikov nachádza pomerne veľa. Okrem nich poslednú veľkú skupinu predstavujú neheraldické pečate zobrazujúce čisto náboženské výjavy umiestnené voľne v pečatnom poli. Stretávame sa s nimi vo veľkom množstve sfragistického materiálu z konca 18. a začiatku 19. storočia. Z nepreberného množstva námetov možno spomenúť ešte symboly umučenia Ježiša Krista (kríž, klince), často v kombinácii so skratkou JHS (= Ihesus), symboly eucharistie (kalich, klasy), svätcov, mariánskych monogramov a podobne.

Výpovedná hodnota, paralely a možnosti ďalšieho výskumu

Vo výpočte rôznych špecifických kompozícií a pečatných symbolov novovekých farárov by sme mohli pokračovať. V rámci priestorových možností sme sa však pokúsili predstaviť len niekoľko základných typov, s ktorými sa môžeme stretnúť v našich archívnych fondoch v 18. a 19. storočí. Išlo teda len o malú vzorku. V skutočnosti sa v tejto skupine pečatí stretávame s desiatkami až stovkami ďalších heraldických a náboženských symbolov, ktoré bude potrebné v rámci systematického výskumu klasifikovať a analyzovať.

V mnohých prípadoch ide o netradičné pramene. Môžu poslúžiť ako komparatívny materiál pri historicko-umeleckom a ikonografickom výskume mnohých ďalších pamiatok, erbové pečate tiež pri odhaľovaní doposiaľ neznámych genealogicko-heraldických súvislostí.

Nemožno poprieť, že aj tieto nezriedka svojrázne artefakty patria do sfragistiky a heraldiky. Hoci v mnohých prípadoch odporujú rigoróznym pravidlám heraldiky, ako boli sformulované v stredoveku, sú predstaviteľmi jedného celého, niekoľko storočí trvajúceho obdobia heraldiky.

⁴¹ Pečať z r. 1809 je uložená v ŠAN, FN, kr. 10.

Hoci sme to vyššie nespomenuli, pečate novovekých farárov majú viacero paralel s novovekou meštianskou sfragistikou. Podobne ako mešťania, aj mnohí klerici nešľachtického pôvodu si ich (a svoje erby) tvorili sami.⁴² Odráža sa v nich teda aj dobová móda, osobný vkus, tiež predstava kňazov o sebaaprezentácii prostredníctvom pečatných symbolov. Niektoré motívy sa pritom používali v oboch prostrediach (sakrálnom i profánnom). Spomínali sme už popularitu trojice ruží na stopkách i ozdobných iniciál, ktoré boli obľúbené tak medzi klerikmi, ako aj medzi šľachticmi či mešťanmi.⁴³

Budúci výskum na oboch spomenutých stranách (aj pri vzájomnom porovnaní výsledkov) môže priniesť viacero pozoruhodných zistení. Na tomto mieste nie je priestor na širší exkurz o možných výskumných postupoch. Už teraz sa však javí ako nevyhnutné vykonať čo najdôkladnejšiu heuristiku, zber týchto prameňov po jednotlivých farnostiach a dekanátoch.⁴⁴ Takýmto spôsobom bude možné sledovať vývoj zobrazovania konkrétnych symbolov, ich obľúbenosť v určitom čase a priestore, tiež migráciu rôznych motívov medzi príslušnými regiónmi (cirkevnými administratívnymi celkami).

⁴² FEDERMAYER, Frederik. Erby bratislavských patricijov a mešťanov v 16. a 17. storočí. In: ŠÍSMÍŠ, Milan (ed.). *Heraldika na Slovensku*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 1997, s. 85. PROSPECHOVÁ, Petra – SPIRITZA, Juraj. O erbových znakoch zo 14. až 18. storočia (najmä na pečatiach mešťanov Modry, Pezinka a Svätého Jura zo 16. až 18. storočia). In: *Slovenská archivistika*, 2003, roč. 38, č. 2, s. 104.

⁴³ FEDERMAYER, ref. 42, s. 90.

⁴⁴ Inšpirácie môže pôsobiť napríklad štúdiá K. Müllera, ktorý skúmal pečate koryčanských farárov v 17. až 19. storočí. Takýmto spôsobom sa mu podarilo zachytiť presný vývoj, kontinuitu, resp. diskontinuitu pečatnej symboliky v rámci jedného uzavretého celku podobne, ako sa o to pokúšame aj v prípade stredovekých pečatí cirkevných hodnostárov v Uhorsku. MÜLLER, Karel. Pečeti koryčanských farárov v 17. – 19. storočí. In: *Archivní sborník*. Brno: Moravský zemský archiv v Brně, 2005, roč. 11, s. 10 – 15.